

mint teremtőnek a bűnhöz semmi köze. A bűn az emberhez tartozik kizárólag. Istentől kérheti és kérnie is kell a bűnök bocsánatát, de lelkiismeretével minden körülmények között számolnia kell.

Az Istenről való tudásunk a természet- és szellemtudományok révén nagy mértékben gyarapodott. A tudás haladása feljogosít arra, hogy a megismerés határai kitérjenek, és sokkal több és nagyobb lehetőség nyíljon számunkra behatolni abba a világba, amelyet eddig pusztán a hit és csodák világának tekintettünk.

VARGHA JENŐ LÁSZLÓ

A PSZICHOANALÍZIS ÉS IRÁNYZATAI

Pszichoanalízisen három, egymással szerves egységet alkotó dolgot értünk: a) egy tudományos elméletet, b) az emberi lélek és viselkedés kutatásának sajátos módszerét és c) a lelki betegségek gyógyításának meghatározott eljárását. A Sigmund Freud (1856—1939) bécsi ideggyógyász által megteremtett pszichoanalízis napjainkig egyike a legbefolyásosabb lélektani irányzatoknak, melynek a pszichológia és az elmegyógyászat szűk határain jóval túlmutató hatása, gyakorlatilag a kultúra valamennyi ágazatában kimutatható.

Orvosi tanulmányai elvégzése után Freud előbb fiziológusként dolgozik, majd szövettani és neuropatológiai kutatásokat végez és végül a gyermekgyógyászatot keresztül érkezik a neurológiához. 1885-ben már ideggyógyászként utazik Párizsba, ahol a kor leghíresebb neurológusa, Charcot vezetése alatt a hisztéria és a hipnózis kérdéseivel foglalkozik. Négy évvel később a másik híres francia hipnóziskutató, Bernheim mellett mélyíti el ismereteit. Hazatérése után Josef Breuer bécsi belgyógyással együtt kidolgozzák katartikus terápiájukat, melynek lényege, azoknak a kellemetlen feszültségeknek és kínos emlékeknek a leírása, melyeket a beteg a hipnózis alatt átél, illetve felidéz. Módszerüket 1895-ben megjelent könyvükben (Studien über die Hysterie) ismertetik. Rövid idővel a „Tanulmányok a hisztériáról“ megjelenése után a két szerző útjai különválnak. Breuer felhagy a neurotikus betegek kezelésével, Freud pedig lényeges újításokat vezet be a kezelésbe. Lemond a hipnózis alkalmazásáról és ahelyett arra buzdítja kényelmesen ellazult páciensét, hogy mondjon ki mindent ami eszébe jut, lehetővé téve ezáltal kezelőorvosa számára, hogy bepillantást nyerjen képzettársításai folyamatába. A „katartikus módszer“ elnevezést a „pszichoanalízis“-sel helyettesíti és 1899-ben megjelenő „Álomfejtés“ című könyve (címlapján 1900 áll) már az új szemléletet tükrözi.

A freudi pszichoanalízis pár oldalon történő bemutatása igen nehéz feladat, akár a 12 vaskos kötetben összegyűjtött életmű terjedelmét vesszük figyelembe, akár azt a tényt, hogy tanait maga a szerző is többszörös revízióknak vetette alá.

Orvosi tanulmányainak szellemétől befolyásolva, Freud természet-tudományosan megalapozott pszichológiai elméletet kívánt kidolgozni. Ebből a szempontból joggal állapítja meg életművének egyik elemzője (F. J. Sulloway, 1989), hogy Freud „titkos biológus“ volt, a pszichoanalízis pedig „finoman kidolgozott pszichobiológia“.

E célkitűzést megvalósítandó, elméleti rendszerének középpontjába az ember viselkedését meghatározó erőket, az ösztönöket állította. Az ösztönök négy alapvető jellemzővel rendelkeznek: 1) a szervezet valamilyen hiányállapotából *erednek*; 2) *céljuk* a szükséglet kielégítése; 3) a személyt cselekvésre *készítik*; 4) céljukat *egy tárgyon* keresztül érik el.

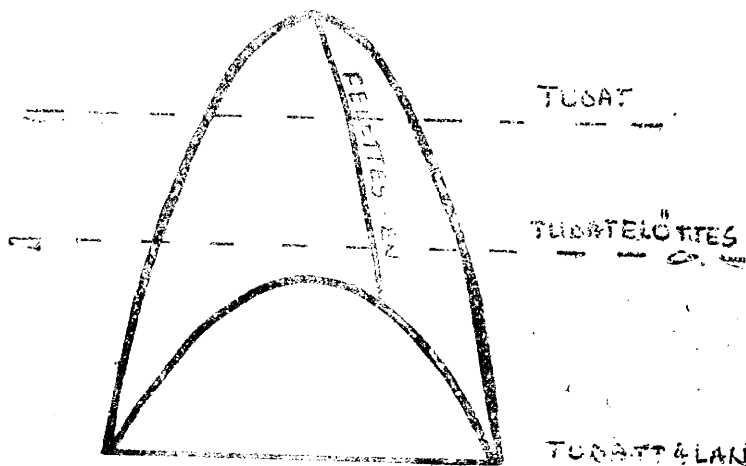
Az ösztönök tehát a biológiai szükségletekben gyökereznek, melyeket a külvilág tárgyai elégíthetnek ki. Freud az ösztönök két, egymással ellentétes kategóriáját különböztette meg. Az elsőt az *életösztönök* képezik, melyek célja az élet és a faj fenntartása. Ezek készítetnek éhségérzetünk és szomjúságunk csillapítására, nemi vágyaink kielégítésére. Az életösztönök késztetéseinek fő hajtóereje, természetes energiaforrása a *libido*, mely Freud felfogásában elsősorban szexuális természetű, de ugyanakkor az önfenntartás szolgálatában álló indítékokat is kiszolgálja. A félreértések és durva leegyszerűsítések elkerülése végett meg kell jegyeznünk, hogy Freud a „nemiség“ fogalmát nem pusztán a nyílt szexuális tevékenységre korlátozza, hanem kiterjeszti az örömet okozó érzéketek, érzelmek, barátságok stb. valamennyi formájára. Az ösztönök másik kategóriája az ember veleszületett romboló hajlamának és agressziójának szolgálatában áll és a „*halálösztön*“ néven emlegetik. Eredetileg magára az egyénre irányul, szado-mazochista viselkedésben, öngyilkossági kísérletek formájában nyilvánulva meg, utólag azonban kifele, mások irányába fordul. A Tanatosz-ösztön fogalmát Freud az első világháború után vezette be és igazolását a még friss emléké műszárlásokban vélte felfedezni. Ennek ellenére, a halálösztön fogalmának elfogadtatása, még a pszichoanalízis híveinek körében is igen nagy ellenállásba ütközött, bár ma már nyilvánvaló, hogy „közvetlen hatása a kezeléstechnikára ott is jelentős volt, ahol az elméletet tartózkodóan vagy elutasítóan fogadták“ (H. Thomä és H. Kächele, 1987, 108 l.).

Az ösztönök „gyűjtőhelye“ a személyiség gyökerét képező „*ösztön-én*“ vagy „*Ös-én*“, melyet a Kosztolányi Dezső ajánlotta kifejezéssel „*ös-valami*“-nek is nevezünk. Használják még a német *Es* vagy az angol *id* elnevezéseket is. Az ösztön-én személyiségünk sötét, hozzáférhetetlen része, „forrongó indulati impulzusokkal telt katlan. Egyik végén, amely a test felé irányul, nyitott, ezen keresztül befogadja az ösztönszükségleteket, amelyek benne találják meg lelki megnyilvánulásait...“ (Freud, 1977, 157—158 l.). Az ösvalami egyedüli törekvése a test ösztönszükségleteinek kielégítése az „*örömelv*“-nek megfelelően. Ebben nem ismer értékelést, jót és rosszat vagy erkölcsöt.

Az ösztön-énből fejlődik ki a személyiség másik összetevője az *én* (ego). Az én az ös-énnek az a része „mely a veszéllyel fenyegető külvilág behatása folytán célszerűen módosult. Lényegében az énnak az ös-én szándékait kell teljesítenie, s e feladatát akkor végzi el jól, ha kipuhátolja, hogyan teljesítheti azt a legelőnyösebben“ (Freud, 1977, 162—163 l.). E feladata elvégzése érdekében az én az ún. „*valóságelv*“-hez igazodik. Ennek előírásait figyelembevéve próbálja meg az ego az *Es* gyakran elsőprő erejű, irracionális kielégülési késztetéseit korlátok közé szorítani és elfogadhatóvá tenni.

A külvilág és az ösztön-én igényeit és követelményeit az én még egy harmadik tényezővel is összhangba kell hozza. A személyiség e harmadik összetevőjét nevezzük „felettes-én“-nek vagy „super-ego“-nak. A felettes-én az énből fejlődik ki és azokat a normákat, követelményeket, erkölcsi értékeket foglalja magában, amelyeket a személy a társadalommal, ezen belül pedig főleg a szüleiével való kölcsönhatása során sajátította el. A személyiségen belül a felettes-én a lelkiismeret és a viszonyítási rendszer funkcióit látja el. A felettes-én bizonyos fokú önállósággal és énünktől független energiával rendelkezik. A felettes-én a szülőkkel, pontosabban a szülők super-egojával való azonosulásból keletkezik, mégpedig úgy, hogy csak a szülői szigort veszi át, ami nagyfokú keménységet és kérielhetetlenséget kölcsönöz neki. Az én és a felettes-én között támadt feszültségből jön létre az erkölcsi büntudat, mely akár melankóliás rohamot is eredményezhet, ha a super-ego túl szigorúan bánik az énnel, megalázva azt és felróva neki a múltban elkövetett bűneit.

A személyiség e három összetevője közül csak az én és a felettes-én tudatosak és még ezek a struktúrák sem teljes egészükben; az ösztön-én egésze és a másik két komponens tekintélyes része tudattalanok maradnak. Ami a tudatot illeti, ezt C. G. Jung (1990, b), egy fényező sugárkévéjéhez hasonlítja. „Ami az észrevevésnek ebben a fényében megjelenik, az tudatos; ami azonban kívül, a sötétségben fekszik, tudattalanul ugyan, azonban mégis él és hatékony. Ha a sugárkéve tovább vándorol, az előbb még tudatos tartalmak a tudattalanba süllyednek, és új

1. ábra. A személyiség struktúráinak viszonya a tudatosság szintjeihez.

(F. Landy, 1987 nyomán)

tartalmak lépnek a tudat fénymezejébe.“ (i.m., 7 l.). Ezzel szemben a tudattalant Freud (1977, 153 l.) úgy határozza meg, mint „azt a lelki folyamatot, amelynek létezését fel kell tételeznünk, mert hatásából mintegy következtethetünk jelenlétére, amelyről azonban semmit sem tudunk“. A tudattalan maga is rétegzett: a tulajdonképpeni tudattalan nem is képes tudatosságra, míg a tudatelőttés „izgalmai, noha szintén csak bizonyos szabályok betartása mellett, esetleg újabb cenzúra után, de mégis bejuthatnak a tudatba...“ (Freud, 1985, 426 l.). A személyiség három összetevőjének és a tudatosság szintjeinek viszonyát az 1. ábra

szemlélteti. Megjegyezzük, hogy sem a személyiség struktúráit, sem pedig a tudatot illetve tudattalant nem szabad az idegrendszerben lokalizált zónákként vagy helyekként felfogni. Az ősvalami, az ego és a felettes-én, gyakorlatilag a lelki apparátus különböző minőségű működéseinek megnevezései, míg a tudatosság változatos szintjeit azok az energiamegnyitások adják, melyek a pszichés tartalmakat megszállás alatt tartják, kisebb vagy nagyobb akadályt gördítve tudatosításuk útjába.

Az én tehát három ellentétes, nemegyszer egymással összeegyeztethetetlennek tűnő igény nyomásának van kitéve, melyeket összhangba kell hoznia; egyidejűleg az ős-én hajtja, a felettes-én korlátozza és a valóság visszaszorítja. Ha a minden oldalról fokozódó nyomás hatására az én kénytelen beismerni gyengeségét, szorongás jön létre, mely a külvilággal szembeni reális félelemre, a felettes-énnel szembeni lelkiismeretfurdalásra és az ősvalamivel szembeni ideges szorongásra bontható. Ezekben az esetekben az ego különleges énvédő stratégiákhoz folyamodik, melyeket *elhárító mechanizmusoknak* nevezünk. A továbbiakban felsorolunk néhányat az ismertebbek közül.

Az *elfojtás* az én aktív erőfeszítése, hogy a nemkívánatos lelki tartalmakat a tudat szféráján kívül tartsa. Általában nagy energiabefektetést igényel az ego részéről, és ezért olyankor, amikor nagyszámú erőteljes késztetés vagy gondolat ellen kell bevetni, éngyengeséget és a személyiség egyensúlyának elvesztését eredményezheti.

A *szublimálás*, Freud szerint, az egyetlen valóban hatékony elhárító mechanizmus, tekintetbe véve, hogy minél többet alkalmazzuk, annál produktívabbá válunk. Lényege az ösztön-én negatív késztetéseiinek társadalmilag elfogadható irányba módosítása és tárgyának megváltoztatása. A szublimálás klasszikus példája az agresszív indulatok kamatoztatása a sebészetben vagy a fogászatban.

A *tagadás* igen egyszerű elhárító mechanizmus, melynek alkalmazása lehetővé teszi az ember számára, hogy ne vegyen tudomást a kellemetlen valóságról. Tagadhatjuk például kudarcainkat, betegségünket vagy a szeretett személyek elhalálzásának tényét.

A *projekció* a felettes-én által elfogadhatatlannak ítélt érzelmeinket, hajlamainkat ruházza át másokra. Ha például, gyűlölünk valakit és nem vagyunk képesek szembenézni negatív érzelmeinkkel, akkor ezeket egész egyszerűen kivetítjük arra a személyre, akit gyűlölünk, neki tulajdonítjuk azt az ellenségességet, amit tulajdonképpen mi érzünk az irányában.

Gyakran használjuk a *racionalizálást*, azaz tudattalan késztetéseinkből fakadó, számunkra érthetetlen cselekedeteink álmagyarázatát is. A racionalizálás egyik formája az „édes citrom“ nevet viseli és akkor veszszük igénybe, amikor bemagyarázzuk magunknak, hogy egy kellemetlen esemény lényegileg előnyös számunkra.

Bár az elhárító mechanizmusok pozitív szerepet is játszhatnak, lényegileg neurotikus természetűek, tekintetbe véve, hogy megakadályozzák a lényeges lelki tartalmak: késztetések, kívánságok, érzelmek, emlékek stb. tudatosítását. A pszichoanalízis felfogásában a neurotikus tünetek úgy keletkeznek, hogy bizonyos lelki folyamatok képtelenek eredeti formájukban megnyilvánulni és csak eltorzult formában exteriorizálódhatnak. A tünet maga nem más, mint a kifacsart, tudatosításra törekvő elfojtott késztetés.

A pszichoanalízis, mint gyógyítás, feladata e tudattalan tartalmak tudatossá tétele. A terápia során a beteg ellazult testhelyzetben „szaba-

don asszociál“, azaz kimondja mindazokat a képzettársításait, melyek spontán módon jelentkeznek mint gondolatok, érzelmek vagy képzeletbeli képek; beszámol álmairól, elvétett cselekvéseiről, emlékezetkihagyásairól. Az analitikus ezeket *értelmezi*, azaz behelyezi őket valódi összefüggéseikbe, lehetővé téve ezáltal tudatosításukat, ami gyakorlatilag egyenlő a gyógyulással. „Tudatos folyamatokból nem képződnek tünetek; alighogy a tudattalanok tudatossá váltak, a tünetnek el kell tűnnie“ (Freud, 1986, 230 l.).

Freud tanai, a kezdeti elutasítást követően, viszonylag rövid idő elteltével nagy népszerűségere tettek szert. Tanítványok egész sora jelentkezett, akiket maga Freud avatott be az analízis technikájába. 1909-ben Freud-ot meghívják az Egyesült Államokba, a század 10-es éveiben pedig már világszerte pszichoanalitikus társaságokat alapítanak, kongresszusokat szerveznek, folyóiratok jelennek meg. E mozgalmak következményeképpen a pszichoanalízis hatalmas tekintélyre tesz szert.

Feltűnnek ugyanakkor az első szakítások is a Freud által képviselt ortodox vonallal. Az első tanítvány, aki gyökeresen új irányzat alapjait fekteti le Alfred Adler (1870—1937) bécsi pszichiáter. Az Adler által kidolgozott „individuál pszichológia“ tagadja a nemiség túlzott determináló szerepét. E helyett, a psziché alapvető tendenciáját a *hatalomra törekvésben* véli felfedezni és ennek rendel alá minden viselkedésbeli jellegzetességet. A személyiségbe már a gyermekkorban beépül a jövőről alkotott fantáziaszerű elképzelés: ez a fiktív életidea vagy életcél. Ezek megvalósításának függvényében alakul a személy önértékelése: ha képtelen uralkodni környezetén, *kisebbrendűség-érzés* alakul ki, mint például azoknak a gyermekeknek az esetében, akiket szülei elhanyagolnak vagy elutasítanak. A kisebbrendűség-érzés kompenzálása érdekében ezek a személyek arra törekednek, hogy a többiek fölé emelkedjenek vagy hogy tökéletesek legyenek. Az adleri terapeuta célja a neurotikus énkép korrigálása és a realitásnak megfelelőbb célok kitűzése.

A másik tanítvány, aki saját iskolát alapított, a svájci Carl Gustav Jung (1875—1961), aki elméleti és terápiás rendszerének az *analitikus pszichológia* elnevezést adta. Egyik elemzőjének véleménye szerint Jung rendszere „komplex, ezotérikus és homályos“ (R. M. Ryckman, 1985, 62. l.). Ezen az értékelésen nem csodálkozhatunk, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy szerkezetébe a pszichológia, a pszichiátria, az irodalom, a fizika, a kémia, a biológia, a régészet, a filozófia, a mitológia, az antropológia, az alkémia és az asztrológia eszköztárából származó adatokat és fogalmakat épített be. Jung a tudattalanon belül megkülönbözteti a személyes és a kollektív tudattalant. Utóbbi személy fölötti, teljesen általános, tartalmát minden emberben fellelhetjük. A kollektív tudattalan *archetípusoknak* nevezett ősi képeket tartalmaz, melyek „az emberiség állandóan megismétlődő tapasztalatainak a lecsapódásai“ (Jung, 1990 a, 130 l.). Az archetípusok tartalmazzák „az emberiség legszebb és legmagasabb gondolatait és érzéseit, de magukban foglalják mindazt a szégyenletes tettet és gonoszságot is, amire az ember valaha képes volt (i.m., 132 l.). Ilyen archetípusok az *anima*, a férfi lélek női komponense és az *animus*, a minden nőben megtalálható férfias összetevő; szerepük különösen a párválasztásban nagy. A másik ismert archetípus az *árnyék*; személyiségünk nem tudatos, sötét része. Különösen ismert Jung személyiségtipológiája; az ő nevéhez fűződik az *introverzió* és az *extra-verzió* fogalmainak bevezetése.

Jung hatása a pszichoterápia gyakorlatára mindmai napig igen erőteljes. Az analitikus pszichoterápia hozzásegíti a páciens, hogy feltárja belső életét, hogy kiterjessze személyiségét, és hogy kialakítson egy szellemi vagy vallásos attitűdöt a lét irányába.

Maga a kezelés négy fő szakaszból áll: a gyónásból, a megértésből, a nevelésből és az átalakulásból. (Jung, 1973). E folyamat során, Freudhoz hasonlóan, Jung is nagy hangsúlyt fektet az álmok (és más szimbolikus megnyilvánulások) elemzésére, bár az elvek, melyek az analízis alapját képezik, nyilvánvalóan eltérőek.

A pszichoanalízis legfontosabb revíziós irányzatai a negyvenes évek után bontakoztak ki az Egyesült Államokban; ezek az ún. *neofreudista* iskolák. Jelentősebb képviselői Karen Horney, Harry Stack Sullivan, Erik Erikson, Abraham Kardiner és főleg Erich Fromm.

Fromm megközelítésében a pszichoanalízis erőteljesen eltolódik a szociálpszichológia irányába. Felfogásában az egyén biológiai és pszichológiai szükségletei szoros összefüggésben állanak a társadalom céljaival és szükségleteivel. Az embernek megadatott a választás lehetősége, az egészséges és produktív lét, illetve a szabadság feladása között. A vak engedelmesség és önálávetés ideig-óráig biztonságérzetet nyújt ugyan, de idővel alapvető természetünk károsodásához vezet. Fromm rendszerében fontos helyet foglalnak el a szeretet és az agresszió. Az érett szeretet tevékenység, tett, melynek alapelemei a törődés, a felelősség, a tisztelet és az ismerete (Fromm, 1984). Tárgyai alapján Fromm a szeretet öt típusát különbözteti meg: a felebarátit, a szülők és gyermekek közöttit, a szerelemét, az önszeretetet és Isten szeretetét. Ez utóbbi, a szeretet többi formájához hasonlóan, az elkülönültség leküzdését és az egyesülés létrehozását célozza. „Istent szeretni... a vágyat jelentené, hogy elérte a szeretet képességének teljességét, hogy megvalósíthassa azt, amit „Isten“ jelentése magába sűrit“ (i.m. 90 l.). Ezzel szemben, állapítja meg Fromm, a legtöbb ember számára Istenben hinni annyi, mint hinni egy „gyámoltó apában“.

A neofreudista irányzatok fő érdeme, hogy kiegészítették a pszichoanalízist azoknak az emberi viselkedést meghatározó tényezőknek a tanulmányozásával, melyeket Freud elhanyagolt vagy lebecsült. Ezáltal jelentős mértékben járultak hozzá, hogy a pszichoanalízis elfogadhatóvá vált napjaink pszichológiai, és nem csak pszichológiai, gondolkodása számára. A neofreudisták gyakorlatilag a híd szerepét vállalták Freud tanai és a később kidolgozott személyiségelméletek között (J. M. Burger, 1986).

Említést érdemel az is, hogy a két világháború között az egyik legerőteljesebb európai pszichoanalitikus iskola Budapesten működött. Képviselői igen jelentős mértékben járultak hozzá a pszichoanalízis gazdagításához. Éppen ezért kötelességünk megemlíteni a legjelentősebbek nevét: Ferenczi Sándor, Szondy Lipót, Hermann Imre, Bálint Mihály, Franz Alexander, Melanie Klein, David Rappaport, Jacobi Jolán, Radó Sándor, Hollós István.

A pszichoanalízis és a vallás kapcsolata igen bonyolult és sajnos nem zökkenőmentes. Bár például Freud könyvet írt Mózes életéről, Jung protestáns lelkész fiaként született, vagy Fromm gyermekkorában az Ótestamentumban lelt vigaszra és egész életében nagy érdeklődéssel tanulmányozta a vallásos irodalmat, az analitikus szerzők nagy része nyíltan ateista világnézetet vallott. Valószínűleg ezzel magyarázható az a tény, hogy hosszú ideig a vallást és a pszichoanalízist összeegyeztethetetlen nézetekként kezelték. C. S. Lewis (1987) szerint például a pszicho-

analízis egyenesen ellentétben áll a kereszténységgel. Az idézett szerző véleménye azonban csak a freudi világnézetre vonatkozik, míg a gyógyító technikát ő maga is elismeri és elfogadja. Ez utóbbi „adott pillanatban fedi a Keresztény erkölcsiséget és nem ártana, ha minden személy tudna róla egyet és mást: de útjuk nem mindvégig párhuzamos, tekintetbe véve, hogy a két módszer két különböző dologgal foglalkozik“ (i.m., 64 l.).

Az analitikus szerzők közül Jung érzékelt legvilágosabban a szembeállítás mesterkéltségét. A „Pszichoterapeuták vagy a klérus“ című tanulmányában kifejti, hogy a „gyógyítást vallásos problémának nevezhetjük“ (Jung, 1973, 273 l.). Mint írja, minden 35 év fölötti páciense esetében az alapvető probléma abból fakadt, hogy ezek az emberek képtelenek voltak kialakítani egy vallásos világnézetet. „Nyugodtan állíthatjuk, — írja Jung —, hogy valamennyien azért betegedtek meg, mert elveszítették azt a bizonyos dolgot, amit a mindenkori vallások híveiknek nyújtottak és egyikük sem gyógyult meg valójában, amíg nem nyerte vissza vallásos hitét“ (i.m., 264 l.).

Elégtétellel állapíthatjuk meg, hogy az utóbbi két vagy három évtizedben, mindkét fél részéről, sokat tettek az egymás felé közeledés érdekében. Ma már elterjedőben van az a nézet, hogy a vallás és a pszichoanalízis egymást kiegészítő formái a lelki gondozásnak. A Görres szerint a vallásos lelkigondozás, mely az erkölcsiség kategóriáiban gondolkodik, a személyiség legbelső rétegére, az embert egzisztenciájában érintő kérdésekre irányul. Ezzel szemben a pszichoanalízis, mely az egészség és betegség fogalomrendszerében definiálja beavatkozását, a lelki beteg konfliktusának megoldását, enyhítését tűzi ki célul. P. Tillich szerint a lelkészre tartozik az egzisztenciális szorongás, míg a neurotikus személyiségfejlődésből származó szorongás oldása az analitikus feladata.

Befejezésképpen Tomcsányi Teodóra „A lelkigondozás és a pszichoanalízis helye kultúránkban“ című tanulmányának zárógondolatait idézzük. „Bár... a lelkész és a pszichoanalitikus együttműködése még sok kérdést vet fel, s a kölcsönös közeledés némelyek részéről még itt is, ott is bizalmatlanságba ütközik, szeretnénk hinni, hogy a tisztázódás folyamata elindult, és egyre gyorsabban halad előre. Az előítéletek tudatosodása után nő a kölcsönös tisztelet, a megértés és az együttműködés lehetősége“ (Tomcsányi, 1988, 39 l.). Ebben az értelemben, maga az a tény, hogy a Keresztény Magvető helyet biztosított e tanulmány számára, szimbolikus lépés értékével bír, melyet az Unitárius Egyház a kölcsönös nyitás irányában tett.

IRODALOM

- A pszichoanalízis nagyjainak, magyar nyelven olvasható, fontosabb művei:
- Freud, S.: Pszichoanalízis, Bukarest, 1977.
- Freud, S.: Álomfejtés, Budapest, 1985.
- Freud, S.: Bevezetés a pszichoanalízisbe, Budapest, 1986.
- Freud, S.: Mózes, Budapest, 1987.
- Freud, S.: Önéletrajzi írások, Budapest, 1989.
- Freud, S.: Totem és tabu, Budapest, 1990.
- Adler, A.: Emberismeret. Gyakorlati individuálszociológia, Budapest, 1990.

- Jung, C. G.: Emlékek, álmok, gondolatok, Budapest, 1987.
 Jung, C. G.: A lélektani típusok, Budapest, 1988.
 Jung, C. G.: Bevezetés a tudattalan pszichológiájába, Budapest, 1990, a.
 Jung, C. G.: Föld és lélek, Budapest, 1990, b.
 Fromm, E.: A szeretet művészete, Budapest, 1984.
 Fromm, E.; Suzuki, D. T.: Zen-buddhizmus és pszichoanalízis, Budapest, 1989.

További irodalom

- Buda, B.: (szerk.): Pszichoanalízis, Budapest, 1971.
 Burger, J. M.: Personality, Belmont, 1986.
 Evans, R.: Entretiens avec C. G. Jung, Paris, 1964.
 Fromm, E.: Texte alese, București, 1983.
 Halász, L. (szerk.): A freudizmus, Budapest, 1988.
 Hermann, I.: A pszichoanalízis mint módszer, Budapest, 1988.
 Jelenits, I., Tomcsányi, T.: Tanulmányok a vallás és lélektan határterületeiről, Budapest, 1988.
 Jones, E.: Freud élete és munkássága, Budapest, 1973.
 Jung, C. G.: Modern Man in Search of a Soul, London, 1973.
 Landy, F. J.: Psychology. The Science of People, Englewood Cliffs, 1987.
 Lewis, C. S.: Creștinismul redus la esențe, Wheaton, Illinois, 1987.
 Ryckman, R. M.: Theories of Personality, Pacific Grove, 1985.
 Sulloway, F. J.: Freud a lélek biológusa, Budapest, 1987.
 Thomá, H., Kächele, H.: A pszichoanalitikus terápia tankönyve, Budapest, 1987.

Dr. HERMANN BINDER

AZ ERDÉLYI SZÁSZOK MÚLTJA ÉS EGYHÁZUK MAI HELYZETE

A szász nép jelenléte Erdélyben lassan a vége felé közeledik. De hadd beszéljenek erről a számok.

1941-ben népünk (és így egyházunk is) 248 000 lelket számlált. De ekkor a második világháború már elkezdődött. A bécsi döntés nyomán leszakadt két egyházmegyénk: a szászrégeni és a besztercei. Ezután a katonaköteles férfiakat behívták a német véderőhöz. Miután megtörték a németek ellenállását, a munkaképes férfiakat, és nőket elvitték a Szovjetunióba kényszermunkára.

A besztercei és szászrégeni dékánátus visszaállítása után, 1977-ben egyházunknak 171 000 tagja volt. Am ezután olyan kivándorlás kezdődött, amit sohasem tudtunk volna elképzelni. Először azért mentek el az emberek, mert egyesíteni kellett a családokat, ami Nyugat-Németország és Románia közötti alku szerint történt. Ehhez tudni kell, hogy a német hadseregben szolgáltak közül csak kevesen tértek haza a háború után, mert itthon „nemkívánatos személyek” voltak. Inkább kivitték családjukat is. Akik az oroszországi kényszermunkát túléltek, azokat Németországba toloncolták. Kevesen jöttünk onnan haza. A többiek szintén a család egyesítését követelték.